

Városunk

Budapesti Honismereti Híradó

II. évfolyam 1. (jubileumi) szám

1999. január

Rédey Pál

Vihar a nemzet színháza körül

Elgondolni is rossz lenne, hogy a nemzetnek soha nem lehetne és lesz színháza, s a nemzet színházkulturális hagyatékán néhány tucat színháznak kellene osztozkodnia. A gond azért is eleven, mert egyik próbálkozás a mási után megy csődbe, és mert az utóbbi hetekben a Nemzeti Színház körül kitört vihar nem akar csillapodni.

Véltük, hogy az Erzsébet-téren – ahol már egy évig

gyar „színkör” felépítését. A színkört a Tudományos Akadémiával szemközt, a Koronázási domb mögé, a Duna-partra tervezte. (A Koronázási domb később került a képbe!) Ám így állt volna egybe nagy műve, a Lánchíd, az Akadémia és a Nemzeti Színház. Az elhúzódo tervezést és megvalósítást **Grassalkovich Antal** herceg húzta át, aki telekadományozásával erre a (Folytatása a 2. oldalon.)

Vértanú a fővárosban

Császári megszállás alatt

1849. január 5-én a császári haderő bevonult Pest-Budára

(Kép 1850-ből)

Minden fővárosi lakos előtt 1848 utolsó napjaiban világossá vált, hogy császári megszállás alá kerülnek. Elkezdődött a főváros kiürítése – noha katonai feladásáról a hadtörténészek véleménye napjainkban is megoszlik, akkortájt sem volt ez másképp. A kor történelméből ismert, hogy a képviselőház, a honvédelmi bizottság és egy haditanács heves viták után hozta meg ezt a döntést.

Sűrű tömeg bámulta 1849 első napjaiban honvédek és husárok kivonulását Budáról és Pestről. A hidegtől megdermedve, vékony ruhákba öltözve, gyalogosan, lovon vagy szekéren, leverten vonult el a had. Teljesen még nem készült el ekkor a Lánchíd, de már járható volt. Nemcsak a hadsereg távozott, de a fegyver- és hadianyaggyarak is.

Szinte kiürült a város, bevonultak az osztrákok. Megérkezett **Windisch-Grätz** tábornagy is. A honvéd hadseregben szolgáló tiroli vadászszázalaj parancsnoka, **Vitalis Söll** lován visszavágtatott a városba, valószínűleg terepszemlét tartani – valla-tóinál később már holmi elhozandó egyenruha kalapokra hivatkozott. A város szélén érte utol egy osztrák járőr. Windisch-Grätz január 30-án, 17 órakor a *budai József-kaszárnyában* végeztette ki. A tiroli, osztrák származású Vitalis Söll lett a **honvéd hadsereg első vértanúja**.

Nemzeti Színház Pesten

(J.H. Martens, akvatinta)

dolgoztak – majd elül a vihar. Ha nem is ideális környezet a színház számára, majd megszokja a főváros és az ország népe a különös modern épületet és környékét. Nem így lett.

Az bizonyos, hogy az Erzsébet-térnek semmi köze nincs a múlt század színház körüli vitájához. Ide soha senki nem álmodott színházat. A dolgok igazságához tartozik, hogy Budapest szerelmese, **Széchenyi István** erőltette a múlt század első harmadában egy ma-

Petőfi Pest-Budán

Nemzeti költőnk 1844-től lényegében pesti lakos volt. Verseit itt írta, feleségével itt lakott, szülei itt nyugodnak. 1848/49 során a város sok részén megfordult – ezek emléket őrzik. Vörösmarty, Jókai, Arany... ismerősei és társai voltak. Ingóságait kétszer is lefoglalták az osztrák hatóságok. (Írásunk a 3. oldalon.)

Zugliget Kossuth-szobra

Kossuth Lajos *első budapesti szobrát* 1912-ben állították fel a budai hegyekben, Zugligeten. Itt fogta el a királyi fiskus negyven gránátos katonával 1837. május 5-én. Szobra a budai polgári szervezetek összefogásának, tagjaink anyagi áldozatvállalásának köszönhető. (Írásunk a 9. oldalon.)

Vihar a nemzet színháza körül

• folytatás az első oldalról

vajúdó kérdésre tett pontot. Ebben Széchenyi is megnyugodott.

A Grassalkovich-fundus ugyanis a „városon kívülre”, a Hatvani-kapun túlra esett, a mai Astoria szállóval szemben, ahol jelenleg egy irodaházat látunk. Idézzünk a herceg adományleveléből egy-két gondolatot: „Alulírott, minek utána a múlt 1834. esztendőben szabad királyi Pest városában a Hatvani kapun kívül fekvő fundusomat, a Tekintetes Nemes Vármegyének olly végre (adományoztam) hogy ott és azon magyar nemzeti theátrum építtes-

sék ... a fenn érintett célra ezennel tökéletesen általam írom ... Azon esetre mindazonáltal, ha ne talán a magyar theátrum fellépítése valamely akadályok miatt, vagy most nem sikerülne, vagy azon fundust jövőben akár melly más célra ... akarnák fordítani, akkoron azon fundusról további rendelkezésemet magamnak és successoraimnak fenntartom”.

Grassalkovich herceg végrendeletének világos és egyértelmű. Az adományozó rendelkezése szerint a Hatvani-kapun kívül fekvő telekre vonatkozik. Ide aztán fel is építették elődeink a Nemzeti Színházat, amely

Nemzeti Színházunk az 1875. évi átalakítás után, a mostani Rákóczi út és a Múzeum körút sarkán (Fotó: 1879)

1837. augusztus 22-én, Bajza József igazgatósága alatt nyitotta meg kapuit a város közönsége előtt. Állaga egyre romlott, már Hentzi bombázásakor majdnem leégett. Így azután 1908 őszén a Nemzetit elköltöztették a Népszínházba. A Kerepesi-úti színházat sürgősen le kellett bontani,

míg a Népszínházat a metró építése miatt 1965-ben felrobbantották.

Hogy hová építik fel véglegesen a Nemzeti Színházat, még mindig a jövő kérdése. Mint ahogyan az is kérdés, hogy a Grassalkovich herceg által adományozott fundusnak az ára hol bujkál?

A Blaha Lujza téri néhai Népszínház

(Fotó: 1879)

Angyalföldi karácsony

Érdekes időszak kiállítás tekinthetnek meg az *Angyalföldi Helytörténeti Gyűjtemény* látogatói január hatodikáig. A kiállítás rendezői felvillantják – kerületből származó leírások, visszaemlékezések és tárgyi anyag bemutatásán keresztül – az egyházi, családi, óvodai és iskolai karácsonyok hangulatát a harmincas évektől napjainkig.

Egy újlipótvárosi polgári és egy Aréna úti munkáscsalád karácsonyfája és

ajándékai, korabeli fotók és tárgyak teszik szemléletesé a tárlatot. Bemutatásra került az ostrom alatti karácsony miliője, szükségágy pokróccal letakarva, a selymnyélből és hulladék fenyőágakból készített karácsonyfa-pótló, de szembe-sülhetünk a kerületben működött néhai Lemezárugyár hatvanas évekbeli játékaival – ez utóbbiak különösen a gyermeklátogatók körében aratnak sikert, kipróbálhatják azokat.

Petőfi-évforduló eseménynaptára

január 9. Székesfehérvár: Petőfi és a színház. Résztevők: Kecskemét, Debrecen, Budapest Tanácskozás. Vándorkiállítás várnak.

január: Petőfi és a német irodalom, Pest-Budai Petőfi Egyesület

február 28. Sopron: helyi megemlékezés (Soproni Múzeum – Környei Attila).

március 12-15. Aszód: Petőfi emlékkiállítás a Petőfi Múzeum Galériájában. Az evangélikus egyház aszódi Petőfi Gimnáziuma bemutatja Fűsi József: Az aszódi diák című művét.

március 13-15. Petőfi nevét viselő középiskolák 13. országos találkozója. Aszód (Petőfi Sándor Társaság, Aszód Város Önkormányzata, Evangélikus Egyház Petőfi Gimnázium)

március 14-15. Petőfi nevét viselő középiskolák 6. országos találkozója. Székesfehérvár (Petőfi Sándor Társaság, Székesfehérvár Önkormányzata, Petőfi Sándor Általános Iskola)

1999. március 15. Petőfi iskolai Pest-Budán, séta (Pest-Budai Petőfi Egyesület...)

március 14. Kiskőrös: Középiskolás vers- és prózamondó verseny döntője. (Petőfi Sándor Társaság, Kiskőrös Város Önkormányzata)

március 15. Kiskőrös: A képzőművészeti pályázatból rendezett kiállítás megnyitása (Petőfi Sándor Társaság, Kiskőrös Város Önkormányzata)

március 15. Bp. Irodalomtudományi Intézet: Petőfi kiadástörténete. Tanácskozás. (Kerényi Ferenc)

március 19-20. Kiskunfélegyháza: A Petőfi-kutatás tegnap és ma. A kárpátmedencei Petőfi-kutatók találkozója és konferenciája. (Móra Ferenc Múzeum, Petőfi Irodalmi Múzeum)

március 25. Pozsony: tanácskozás Petőfi pozsonyi tartózkodásairól. Vándorkiállítást fogadnának. (Pozsonyi Magyar Kultúrintézet – Kelemen Gertrúd, PIM – Brick Edit).

Petőfi 1848/49-ben, Pest-Budán

A köztudatban inkább vándorként, semmint „pest-budai” polgárként él Petőfi emléke, pedig 1844-től lényegében pesti lakos volt. Versei zömét itt írta. Nem véletlenül vallotta magáról: „*Én Pestnek mindig jó barátja voltam*”. Iskolái az evangélikus majd piarista gimnáziumban, színészi

nek – és Pest 1847/48. évi biliárd-bajnoka!

1848. március 15-ét „Petőfi napja”-ként is szoktuk emlegetni. E nap eseménytörténete közismert, jelentőségét pedig Petőfi összegezte: „*Nagyapáink és apáink / míg egy század elhaladt / nem tevének anynyit, / mint mi / huszonnégy óra alatt*”.

Idézett versében Petőfi joggal írhatta, hogy a forradalmat diadalra vivő „*hős ifjúság vezére / voltam e nagy tetteknél*”. Vezető szerepe elvitathatatlan. Ezekben a napokban Pest legünnepeltebb polgára volt:

– fényképét díszkivilágítással helyezték el az Emich-könyvkereskedés homlokzatán,

– beválasztották a pesti Rendre Ügyelő Választmányba,

– az Életképek társszerkesztőjévé nevezték ki,

– Nemzeti Dalát város-, sőt ország-szerzte lelkesen idézték,

– javaslatára Pesten a következő hivatalos helynév-változtatásokra került sor, amelyeket március 18-án a Pesti Hírlap is közölt: a Hatvani utca „Szabadsajtó utca”, az Egyetem tér „15-dik martius tere”, a Városház tér „Szabadság tér” nevet kapta.

Ezen kívül a Horváth háznak, melyben a Landerer-Heckenast nyomda is működött „Szabad sajtó udvar”, a Pil-

vax kávéháznak pedig a „**Forradalmi Csarnok**” elnevezést adta, amelyet 1849 augusztusáig hivatalosan is viselt kávéház. 1848. nyarán közismertek azok a konfliktusok, melyek a Batthyány-kormány működésével kapcsolatban kiváltották a pesti radikális ifjúság és Petőfi ellenszenvét.

Keserű tapasztalatot jelentett neki a szabadszállási választási kudarc, az olaszországi katona-megajánlási vita, amikor **Vörösmarty**val került szembe. **Jókai** házassága miatt márciusi harcostársával is megbomlott a barátsága, emiatt Jókai június 12-én el is költözött Petőfiéktől...

Ezt követően Petőfi felhozta szüleit Vácról a Dohány utcába, ahol augusztus elsejéig laktak. Innen költöztek át együtt az olcsóbb bérletű Lövész utcai Szup-ház első emeletére (Királyi Pál u. 18.). A három szoba egyikében laktak Petőfi szülei. Erre a házra később még két emeletet ráépítettek, de az első emeleti lant-rácsok a folyosón és az udvaron lévő vörösmárvány kávájú kút még eredeti állapotban maradt meg.

Jellasics támadásának hírére szeptember 24-én Petőfi Endrődre menekítette állapotos feleségét, szülei

pedig a Zöldkert utcába (ma Reáltanoda u. 19.) költöztek Révész nevű rokonukhoz. A család fegyvertagjai mind fegyvert fogtak: az öreg Petrovics nemzetőrnek állt, ő lett a „*uén zászlótartó*”, István öccse honvédként harcolt – részt vett Budavár visszafoglalásában is – a költő pedig október 12-én kapta meg századosi kinevezését. Előbb az Újépületben és Debrecenben kiképzőtisztként, majd Erdélyben Bem segédtisztjeként szolgált.

Az osztrákok 1849 elején vonultak be Pestre, és ezt követően a katonai parancsnokság összeíratta Petőfi ingóságait, hogy elárverezze az állam javára. A leltár fontosabb tételei: 160 könyvből álló gyűjteménye egy fényezett állványon, feleségének 212 darab kottája, íróasztal, szekrények, konyhai felszerelés, amelyet összesen 151 Ft 53 krajcárra becsültek.

Az árverezést ekkor az akadályozta meg, hogy a tavaszi hadjárat során a honvédsereg bevonult Pestre. A város osztrák megszállása alatt Petőfi szülei a Zöldkert utcában laktak. Itt halt meg édesapja 1889. március 21-én. (Emléktábla a kapualjban.) Özvegyen maradt édesanyja ekkor költözött el →

Petőfi 1848-ban (Orlai Petrich Soma olajfestménye – MTA)

próbálkozásai, első költői sikerei, majd szerkesztői munkája és a Pilvax-beliek folyamatos kapcsolata jelentettek számára a fővárossal. 1847 novemberétől a „vándormadárból házimadár” lett: feleségével és Jókai-val itt laktak a Dohány u. 16. szám alatti Schiller-házban. Ezeket a boldog hónapokat is átszötte persze az intenzív politizálás, a forradalom-várás, de jutott idő baráti kirándulásokra a budai hegyekbe és kemény biliárd-csátákra a Pilvax zöldasztalai mellett... Petőfi ekkor már az ifjúság elismert vezére – akit a „belügyi szervek” állandóan figyel-

Pilvax – a márciusi ifjúság „Forradalmi Csarnoka”

→ innen Révészék Erdősor utca 93. szám alatt lévő házába.

Petőfi 1849. május 9-én érkezett Pestre, és 12-én – a budai várostrom idején – találkozott a svábhegyi Óravilla teraszán tartózkodó vezérkarral. Itt került sor a Klapkával való „kibékülésre” – ami nem volt azért ilyen egyszerű, mivel a tábornok először le akarta tartóztatni a költőt... Még javában dörögtek az ágyúk, **Hentzi** osztrák várparancsnok veszettül lövette a rebellis Pestet, amikor a költő hírt kapott arról, hogy édesanyja halálos beteg. Az ostrom veszélyeit vállalva átvergődött Pestre, és még sikerült életben találnia édesanyját, aki másnap, május 17-én halt meg kolerában az Erdősor utca 93. szám alatt – szeretett fia karjai között. Innen temette el másnap már korábban elhunyt édesapja mellé. Ekkor írta a Szüleim halálára című megrendítő versét. Fejfájukra nem íratta rá nevüket, nehogy később az osztrákok – forradalmár fiuk miatt – meggyalázzák sírjukat. Ezért volt olvasható „csupán” ennyi: „A legjobban szeretett apa és a legjobban szeretett anya”. Jelenleg a Kerepesi úti Nemzeti Sírkert 17/1. parcellájában látható a Petőfi család díszes síremléke.

A költő feleségét és Zoltán fiát az ostrom után hozatta fel Debrecenből. 1849. május 29-én költöztek be a Kerepesi út és a Síp utca sarkán lévő Marczibányi-ház második emeleti lakásába két utcai és egy udvari szobába. (Rákóczi út 12. – emléktábla.)

Ugyanezen az emeleten laktak **Egressyék**, akikkel Petőfiék változatlanul szoros kapcsolatot tartottak. Egressyné – praktikus háziasszonyként és tapasztalt családayaként is – sokat

segített Júliának, aki egyik kezében könyvet tartva, olvasgatva tologatta a körfolyosón Zoltánka kocsját. A költő pedig úgy maradt meg az emlékezetben, amint honvédtiszti egyenruhában, kardját csörgetve sietett fel az emeleti lépcsőkhöz...

Itt látogatta meg barátját és komáját júniusban Zoltánka keresztapja, **Arany János**, aki a „Nép barátja” című radikális újság szerkesztője volt. A pesti vármegyeháza udvarán díszes márványtábla őrzi azok nevét, akik „itt küzdtenek e székház falai között...”

Itt olvasható Arany János szerkesztő neve és **Jókai Mór**é, aki a 48-as nemzetőr-bizottság tagja volt, valamint: „Petőfi Sándor táblabíró, a Népbarát e házban szerkesztett 48-as lap választmányi tagja”. Az 1848 júniusától 1849 június végéig megjelenő, nagy példányszámú hetilapot ez a „Pesti Középponti Választmány” adta ki magyar, német, szlovák, román és horvát nyelven. Petőfi több

A Pesti Nemzetőrök zászlója (1848)

verse is megjelent e lapban.

Ezekben a hetekben melőlözve és nyomorban élt! A katonai vezetéssel történt konfliktusa miatt lemondott őrnagyi rangjáról, így elvesztette zsoldját. Hogy nehezé anyagi helyzetén segítsen, elérverezte Bemtől kapott paripáját. A **Honvéd** című versének – 25 ezer példányban – kiadásáért

Szemere miniszterelnök öt-száz forintot küldött neki.

Június folyamán az orosz intervenció megpecsételte a szabadságharc sorsát. Kossuth utolsó kétségbeesett kísérletként „keresztes háborút” hirdetett a beözönlő muszkák ellen, és a nép lelkesítésében a radikális ifjak segítségét is kérte. Így került sor július elsején a Múzeum kertjében arra a népgyűlésre, ahol Petőfi, Egressy és Arany próbálta „fanatizálni” a pesti polgárokat. Mivel azonban a kormány Kossuth-tal együtt még ezen a napon elmene-kült a fővárosból, Petőfiék becsapva, elhagyva érezték magukat. Két nap múlva, július 3-án a költő is útra kelt Mezőberény felé... Petőfi utolsó pesti otthonának berendezését egy ideig ismerőseik rejtegették, az esetleges kompromittáló dokumentumokat elégették, a megtalált és lefoglalt ingóságokat pedig az osztrák hatóság 1850. januárjában 313 forintért elérverezte. A Pestre visszatérő **Szendrey Júliának** csak hosszú jogi procedúra után sikerült némi kárpótlást kapnia az elkobzott javakért.

Budapest történetének válogatott bibliográfiája II.

ERKI Edit: Pest-Budától Budapestig. Budapest, 1998, Officina 96 Kiadó. 159 p. illusztrált.

FARAGÓ Éva: A reformkori Budapest. Bp. 1995, Enciklopédia Kiadó. 145 p. illusztrált.

GOSZTONYI Péter: Budapest lángokban. 1944-1945. Budapest, 1998, Móra Ferenc Könyvkiadó. 188 p. 7 térkép.

HOLLO Szilvia Andrea: Budapest régi térképeken 1686-1896. Budapest, 1994, Officina Nova Kiadó. 85 p. ill.

JALSOVSZY Katalin - TOMSICS Emőke: Budapest világváros. Előszó: Hanák Péter. Budapest, 1996, Helikon. 172, 4 p. ill.

RÓNAI Mihály András: Szerelmem Budapest. Budapest, 1997, Fekete Sas Kiadó. 330 p.

UNGER Emil - MAGYAR Zoltán: Egy pesti polgárcsalád története. Budapest, 1995, Bíró family Kft. 234 p. illusztrált

UNGVÁRY Krisztián: Budapest ostroma. Budapest, 1998, Corvina Kiadó. 330 p. illusztrált.

Dr. Schwarcz Katalin

Dr. Tóth József

25 ÉVES JUBILEUM II.

Óbudai Múzeum

A múzeum nem mondhat le arról, hogy az előtérben és a folyosón elhelyezett régészeti maradványok bemutatásával ne idézze meg az igazán régi Óbudát, ne utaljon legalább arra a kivételesen gazdag múlttartalomra, amellyel itt szinte minden kő rendelkezik.

Először egy újkori bélyeges téglákból, árvízjelző táblából összeállított emlékfal és római-középkori kőtár fogadja a múzeumba lépő látogatót. Ugyanitt metszetek és fényképek idézik meg az utóbbi évszázadok hangulatát. Jól megférnek itt egymás mellett a római kori sírkert falának szőlőindákkal behálózott töredékei, egy szintén szőlőfürttel díszített, de középkori kőfaragvány, s a közelmúlt Óbudájának házairól megmentett kovácsoltvas kapuk, ajtó- és ablakvasalások. **Kollár István** 1812-ben készített felnagyított tusrája és **Kunike metszete** 1852-ből, amely a Margitszigetről láttatja Óbudát.

Szintén az előtérben látható a Békásmegyerről származó kétszárnyú kovácsoltvas kapu, a századfordulón készült, mégis barokk

stílusjegyeket magánviselő útszéli kereszt, öntöttvas corpussal, a Hableány vendéglőnél álló Schuster-malom modellje.

Szeccszíós enteriőr

Régi kiállításaink közül ebben az évben a BTM város-egyesítési emlékkiállításához kölcsönöztük a múlt század végének polgárosult-paraszti életmódját reprezentáló békásmegyeri szoba-konyha enteriőrt. Ugyanehhez a miliőhöz tartozó kamra-fészer-padlás teljes felszereléssel, egy ön-ellátó, részben piacra termelő gazdaság munkaeszközeivel pillanatnyilag raktározásra került.

Játéktörténeti anyagunk

sokkal gazdagabb, mint amennyit a két kiállító teremben be tudunk mutatni. Jelenleg a kiállításon belül kellett helyet biztosítanunk a

(Fotó: Antal István)

Kiss Áron Magyar Játék Társaság számára, amelynek 1997-től az Óbudai Múzeum a székhelye – és legalább kiscsoportos játékfoglalkozások számára is. A játékanyag egy része megfordult 1987-88-ban Ausztriában, Kremsben a „**Ferenc József és kora**” című kiállításon, ahol nemzetközi elismerésben részesült. Reményeink szerint ez a gyűjtemény még tovább bővíthet, s létrejöhet a régen tervezett Fővárosi Játékmúzeum és Játszóház. Ekkor lesz majd lehetőség arra is, hogy a jelenleg raktározott Rákóczi úti Babaklinika, **Kovácsné „babás” Marika** műhelyét rekonstruáljuk.

1993 óta része az állandó kiállításunknak a szeccszíós enteriőr, amelynek hálószoba-garnitúrája **Kőszegi István** (1893-1989) hajdani bádogos, gáz- és vízvezeték szerelő Lajos utca 38. szám alatti műhelyéből és lakásából számos tárgy mellett hagyatéki anyagként került a gyűjtemény

kincsei közé. Ez az enteriőr 1988-89-ben már megjárta Finnországot és Jugoszláviát, a Szeccszíós Világkiállítás alkalmával, a magyar „**Lélek és forma**” című kiállítás részeként.

Az elmúlt években különböző időszaki kiállításokkal vonzottunk új múzeumlátogatókat. Talán a legnagyobb érdeklődés a **Kinder Surprise – Meglepetés** kiállítást kísérte 1995-ben, amely a játéktörténeti anyaggal együtt minden korosztálynak tanulsággal szolgált. 1996-ban a múzeum helytörténeti füzetek kiadványsorozatát indított, amelyben a múzeumban meglévő, nem látható információk közkinccsé tételére törekszünk.

Részt vállaltunk a helytörténeti ismeretek oktatásában, múzeumi órákkal, helytörténeti olvasókönyv összeállításával, amely 1998-99-es tanév második felévéől kerül az iskolákba. Folyamatos a múzeum anyagának számítógépes feldolgozása, amellyel 2000-ig végzünk, s egy nyilvános adatbázissal az adatbankunk minden érdeklődő számára hozzáférhető lesz.

Az Óbudai Múzeum 25 éves fennállásának méltó megünneplését jelenti, hogy októbertől látható a **Földes Andor Emlékszoba**, november 19-én pedig az „**Óbuda a város-egyesítés idején**” című kiállítás része lehet az állandó kiállításunknak.

Komoly eredménynek számít, hogy az Önkormányzatunk az idén megalapította az Óbudai Múzeum Közalapítványt, amely a későbbiekben segíteni tudja az intézményünk zavartalan működését. Magunkról többet az elektronikus sajtó útján kívánunk egy az idén megszülető honlappal közölni.

Dr. Új Irisz

Földes Andor zongoraművész emlékszobája

(Fotó: Antal István)

Lelkes lokálpatrióták, történészek, levéltárosok és helytörténeti gyűjtemény vezetők hozták létre **1991-ben** a Budapesti Honismereti Társaságot. Célunk mindazon szervezetek, intézmények és egyének összefogása, akik a főváros (és országunk) történeti múltjával foglalkoznak. Tagságunk elsősorban képviselői jellegű – a Budapesten működő, helytörténettel-honismerettel is foglalkozó civil szervezetek, helytörténeti gyűjtemények, múzeumok delegáltjai alkotják, de sokan egyéni jogon is beléptek szervezetünkbe.

Többirányú tevékenységet végzünk. Idén tavasszal lebonyolítottuk a Magyar Nemzeti Múzeum és a Honismereti Szövetség „**Márciusi Ifjak**” című, középiskolás diákok számára szervezett országos történelmi vetélkedőjének budapesti és Középmagyarországi döntőit. Március végén az Újpesti Városvédő Egyesülettel közösen fővárosi helytörténeti fórumot szerveztünk. Májusi közgyűlésünkön a közhasznú

RÓLUNK – RÖVIDEN

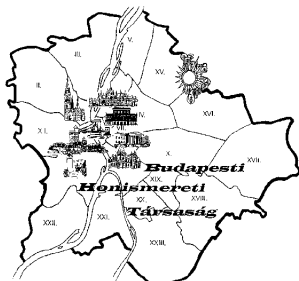
Budapesti Honismereti Társaság

társasággá válás érdekében módosítottuk alapszabályunkat, tájékoztatót hallgattunk meg a Budapesti Történeti Múzeum tevékenységéről.

Közel húsz tagunk vett részt a 26. Országos Honismereti Akadémián, amely június 29. és július 3. között, Karcagon került megrendezésre. A közel egyhetes konferencia az

1848-49-es forradalom és szabadságharc országos és helyi eseményeivel, kutatási eredményeivel, hagyományaival foglalkozott. Több más szervezettel együtt budapesti programokat szerveztünk a **Petőfi Jubileumi Év** alkalmából

(emlékhelyek megtekintése, ünnepi ülés szervezése, koszorúzás a Petőfi síremlék-

nél). *Tagjaink rendszeresen részt vesznek a fővárosi múzeumok és helytörténeti gyűjtemények kiállításainak létrehozásában, a kiállítások megnyitói is képviseltették magunkat. Szeptember 5-én, az Ercsiben tartott helytörténeti gyűjtemény vezetők találkozóján közölünk többen részt vettek. A Budapesti Történeti Múzeummal közösen kiadjuk ezt a szerény lapunkat, amely sokféle eljut Budapesten. Anyagi lehetőségeink 1998-ban két szám kiadását tették lehetővé. Reméljük, hogy támogatottságunk növekszik, és idén többször kézbe vehetik újságunkat.*

Támogassa adójának 1%-ából a Budapesti Honismereti Társaságot!

Fontos a múltunk, fontos a jelenünk, de legfontosabb a jövőnk. Ennek a jövőnek építéséhez kívánunk hozzájárulni a „Városunk” című szerény kiadványunkkal, amely a szó legnemesebb értelmében közhasznú célokat szolgál, ingyenes, a főváros Szabó Ervin könyvtára kerületi fiókjaiban is olvasható. Amennyiben támogatni kívánja lapunk kiadását, ajánlja fel e célra jövedelemadója 1%-át!

Budapesti Honismereti Társaság Adószám: 19673903-1-43

Címünk: 1096 Budapest, Thaly Kálmán u. 28.

Iskolamúzeumból kerületi gyűjtemény

Városunk XI. kerülete, Albertfalva

Létesítményünk kialakulása két fázisra osztható. Iskolamúzeumnak indult, és az évek során egészült ki helytörténeti gyűjteménnyé.

A fővárosi XI. kerületi Petőfi Sándor iskolába 1964-ben neveztek ki igazgatónak. Az iratok, jegyzőkönyvek átnézésekor derült ki, hogy iskolánk 1978-ban lesz 150 éves. Így közel tizenöt év állt rendelkezésünkre, hogy a jubileumra felkészüljünk.

Albertfalva Fő utcáját, mely a XI. kerület részét képezi, 1973-ban kezdték lebontani, hogy lakótelepet

építsenek helyére. E sajnálatos esemény adta a lehetőséget, hogy a lebontott házak pincéinek, padlásainak átkutatásával komoly értékeket gyűjtsünk össze. Jól jött a kezdeményezés az ott lakóknak is, mert ezzel a költözködésüket könnyítettük meg. Tanulóink felosztották maguk között a területet, erről térképet is készítettek, és elindultak a felfedező útra. Ebben az öt évben úgy nézett ki az iskola, mint egy ószeres raktár. Minden létező helyen a begyűjtött „ereklyék” voltak. Létrehoztuk a **Petőfi emlékérmét**, melynek

arany, ezüst és bronz fokozatát lehetett elérni a gyűjtési eredményektől függően. Az öt év alatt e versenyt háromszor hirdettük meg, és az összteljesítményt **Petőfi emléklappal** jutalmaztuk. Ezt a három legtöbbet gyűjtő tanuló kapta meg, melyet a jubileumi ünnepsé-

gen adtunk át nekik. A **jubileumi kiállítást** a kétszáz négyzetméteres tornateremben rendeztük meg, igen nagy volt a sikere. Az akkori sajtó is elismeréssel írt az eseményről.

Csak a nyári szünetben bontottuk le a kiállítást. A munka →

→ neheze ezek után következett. Mi legyen a kiállítás anyagával? Tanulók, szülők, nevelők egybehangzó kívánsága volt, hogy őrizzük meg, és létesítsünk egy helyi iskolamúzeumot. Így nyitottuk meg az iskolamúzeumot 1980. március 15-én, mely a kerület egyetlen múzeuma lett, és az is a mai napig. Helyszíne, a valamikori felvonulási épület, azonban csak átmenetileg volt alkalmas a célra, vizesedett. Az iskola egykori igazgatói lakását szemeltük ki, mely a nyolcvanas évek végére szabadult fel. Iskolánkat patronáló üzemek tették al-

kalmassá arra, hogy 1991. szeptember 21-én ide költözzön át az iskolamúzeum. A mai napig is itt van, és kedden, csütörtökön 16 és 18 óra között várja a látogatókat.

E témáról azért is hálás most írni, mert az 1828-ban létesült iskolánk nemrég volt 170 éves. Akkor tájt bízták meg a falucska vezetői **Wodicska Vencelt** azzal, hogy nevelje, oktassa a falu fiataljait. Így indult meg az oktatás egy földszintes, egy tantermes épületben, melynek helyét ma emléktábla őrzi. 1979-től már három épületben, 54 tanteremben, több mint

1800 gyerekekkel, 140 pedagógussal működött. Abban az időben ez volt az ország legnagyobb iskolája.

Természetesen később sem állt le a munka, a gyűjtés. Tanulóink öreg diákokat kutatnak fel, akik házuk lebontása miatt távoli kerületekbe, vidékre, sőt, külföldre távoztak. A felkeresettek közé tartoznak az iskola volt nevelői is, akik pótolhatatlan segítséget nyújtottak a múzeumi anyag bővítéséhez. Így létesült a mostani kiállítás, mely a 170 éves iskolát köszönti.

Talán magyarázatra szorul, hogy az iskolamúzeum hogyan bővült helytörténeti

gyűjteménnyé. Ezt a kutatási láz eredményezte. Rájöttünk arra, hogy az iskola múltja, története nem kutatható a közvetlen környezet kutatása nélkül. Így került sor Albertfalva kialakulásának, történetének felgöngyölítésére. Megtudtuk, hogy a falut 1819-ben hozták létre előbb Albert falu, majd Albertfalva néven. Tudjuk névadóját és keletkezési körülményeit. Ismerjük fejlődésének főbb fázisait. Az utóbbi két évben két könyvet is megjelentettünk erről. E történet azonban egy új értekezés témája lehet.

Beleznay Andor

Megalakult az önálló pénzügyminisztérium, a miniszteri tisztségre **Kossuth Lajos** kapott felkérést. A pénzforgalom zavarai, a korábbi papírpénzek ezüstpénzre történő beváltásának nehézségei vezettek a nemesfémalapon nyugvó magyar papírpénzek kibocsátásához. 1848. május 22-én rendelet került közzétételre: „Miután a forgalomban ezüstpénz elégtelensége mellett biztos fedezetű kisebb pénzjegyek szüksége mindinkább érezhető, főherceg István nádor királyi helytartó egyes közbenjárásával és az összes miniszteri tanács megegyezésével, ezennel közhírré tételük, hogy tizenkét és félmillió pengőforint egyes és kettős magyar pénzjegyek kibocsátása immár munkába vétetett, s mintegy hat hét alatt azoknak forgalomba tétele meg fog indíttatni...” Ez volt az egy- és kétforintos bankó, amelyet valóban be lehetett váltani ezüstpénzre. A határon való kilépésnél – az

ezüstpénz kiáramlása megakadályozása érdekében –

rélni. Az első magyar feliratú papírpénz, a „vereshasú

Első magyar papírpénzek

1848/49

A Kossuth-bankók

az ezüstpénzeket bécsi bankóra volt kötelező cse-

bankó” augusztus tizedikén került forgalomba. Szep-

tember hatodikán a meglévő egyforintos kliséjének átalakításával ötforintos államjegyet bocsátanak ki. Ezek voltak a **Kossuth-bankók** – az új pénzt a császár törvényen kívülinek nyilvánította.

A pesti **Károly-kaszárnyában** (mai Városháza) működő pénzjegynyomda terméke volt az október nyolcadikán forgalomba került egyforintos, melyet szürkésbarna színű papírra nyomtak. A nyomda január negyedikén, az utolsó vasúti szerelvényvel hagyta el a várost. A papír váltópénzeket öt-, tíz- és százforintos államjegyek, valamint ötven-, száz- és ötszázforintos kamatos utalványok egészítették ki. Buda visszafoglalását követően a pénzjegynyomda korábbi helyére visszaköltözött, ott folytatva munkáját. A szabadságharc leverése után az osztrák hatóság képviselői a forradalom és szabadságharc pénzeit összegyűjtötték, majd megsemmisítették.

Kossuth-bankók elégetése Pesten

(Egykorú litográfia)

Óbudai Múzeum (Zichy kastély)

Vezető: Dr. Újy Írisz

Tel.: 250-1020

Cím: 1033 Budapest, Fő tér 1.

Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Szöllősy Marianne

Tel.: 06-60-335-871

Cím: 1043 Budapest, István u. 5.

Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Gönczi Ambrus

Tel.: 218-7420

Cím: 1093 Budapest, Pipa u. 4.

Kőbányai Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Juhász János

Tel.: 261-5569

Cím: 1102 Budapest, Halom u. 3/b.

Alberfalvai Iskolamúzeum

Vezető: Beleznay Andor

Tel.: 206-6419

Cím: 1116 Budapest, Pentele u. 8.

Etele Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Dr. György Lajosné

Cím: 1117 Budapest, Erőmű u. 4.

Hegyvidéki Gyűjtemény és Kortárs Galéria

Vezető: Dr. Gergely Katalin

Tel.: 201-6607

Cím: 1122 Bp., Városmajor u. 16.

Angyalföldi Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Juhász Katalin

Tel.: 349-1501

Cím: 1132 Budapest, Váci út 50.

Rákospalotai Múzeum

Vezető: Mojzes Ildikó

Tel.: 271-8216

Cím: 1158 Bp., Pestújhelyi út 81.

Rákosmenti Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Dr. Dombóvári Antal

Tel.: 256-4626

Cím: 1173 Budapest, Pesti út 113.

XVIII. Kerületi Pedagógiai Intézet és Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Pilhoffer Ferenc

Tel.: 290-5629, 295-0877

Cím: 1181 Budapest, Kondor Béla sétány 10.

Kispesti Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Siklós Zsuzsa

Tel.: 281-1619

Cím: 1191 Budapest, Fő u. 38.

Pesterzsébeti Múzeum

Vezető: Dr. Bogyirka Emil

Tel.: 283-1779

Cím: 1203 Budapest, Baross u. 53.

Csepel Galéria és Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Sárkány István

Tel.: 276-7343

Cím: 1211 Budapest, Szent Imre tér 3.

Budafoki Barlanglakás Kiállítás

Vezető: Garbóci László

Cím: 1222 Budapest, Veréb u. 4.

(Kulcs a Mező u. 52. sz. alatt, Lakatos családnál)

Soroksári Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Majoros Pál

Tel.: 287-0083

Cím: 1238 Budapest, Sztás u. 105.

Könyvszemle:

Pető Mária: A Gellérthegy

A *Gemini Budapest Kiadó* és a *Budapesti Történeti Múzeum* közös kiadásában jelent meg Pető Mária könyve. E kötet első, igényes monográfiája annak a hegynek, amely a világorökség része.

Szerzőnk, a Budapesti Történeti Múzeum régésze, másfél évtizeden át vezetett ásatásokat a Gellérthegyen. Óskori, kelta és római kori települések nyomát tárták fel az ásatások során

Könyvében a múlt és jelen minden lényeges emlékét bemutatja. Kalauzunk az őskortól napjainkig, Az értékek ismerőjeként figyelmet szentel a jövőnek is, a régészeti- és természetvédelmi védettség biztosítja a történeti értékek megóvását.

A Gellérthegy és környéke már az őskori ember

kedvelt lakóhelye volt, természeti gazdagsága miatt. A mai főváros legelső városias települését a kelta né-

pesség itt hozta létre, akik „eraviscus”-nak nevezték magukat. Életmódjukat a régészeti leletekből is rekonstruálhatjuk. Szőlőtermesztéssel foglalkoztak és elsőként vertek pénzt Budapest földjén. A hegy lábánál – a mai Tabánban – a

4. századi limeserődítési munkák során római őrtorony épült.

1046-ban innen – a Kelenhegyről – taszították le **Gellért** csanádi püspököt, akiről a hegy nevét kapta. (Szent Gellért monumentális szobrát 1904-ben, Jankovics Gyula szobrászművész készítette el.) A középkori hiedelmek szerint, boszorkányok tanyája volt a hegy. A törökök fürdőket építettek lábánál, a Rudas- és Rácz fürdő ma is megbecsült műemlékünk.

„A hegyen és környékén eltöltött hosszú idő érlelte meg bennem a gondolatot, hogy összefoglaljam és mássokkal is megosszam a hegyvel kapcsolatos ismeretanyagot.”

A szerző, műve előszavából idézett szándékát dicsérendő módon váltotta valóra. Könyve értékét a gazdag jegyzet anyag teszi teljessé.

Dr. Schwarcz Katalin

Olvasóink írták

Élvezettel és érdeklődéssel olvastam a **Városunk** jubileumi számában megjelent cikkeket... Mivel nincsen rózsza tövis nélkül, felhívom figyelmeteket két tévedésre.

Az aradi vértanúk felsorolásában szerepel Nagy Sándor. Így egyiküket sem hívták, volt viszont közöttük egy, akit **Nagysándor József**nek hívtak – igen: a Nagy és a Sándor egybeírattik.

A „Gróf Károlyi István élete” című könyv ismeretöze a kor nagyjai között megemlíti **gróf Wesselényi Miklóst**. Tévedés, mert az árvízi hajós a Wesselényi család **bárai ágából** származott. A grófi ág utolsó tagja a „sub rosa” összeesküvés révén ismertté vált **Wesselényi Ferenc** volt.

Dr. Del Medico Imre

ZUGLIGET KOSSUTH SZOBORA

A budai hegyeket járva – ha rátévedünk a Normafától a Disznófőig vezető útra – a tündérhegyi és a Mátyás király út találkozásánál a sűrűből ránk köszönt **Kossuth Lajos első budapesti szobra**. Vajon mi okból került e vadregényes helyre?

Széchenyi 1827-ben született pesti Kaszinója nyomán 1831-ben Sátoraljaúj helyen Balasházy János alapította a Zempléni Kaszinót, melynek Kossuth lett a jegyzője. Ekkor kérték számon

szeptemberén így búcsúzott a megyeházán: „Vegyenek el mindent tőlünk, csak a szabad sajtót adják meg, s nemzetem szabadsága, nemzetem boldogsága felől kétségbe nem esem”. Az országgyűlésre induló Kossuthot **Lónyai Gábor** kérte, rendszeresen tudósítsa őt és barátait.

Pozsonyban **Wesselényivel** és **Kölcseyvel** is megismerkedett, aki így írt róla: „az a Kossuth is megjelent... ki valamely nap, mint a távollévők követe, a kerületi napló nyomtatását sürgette”. Kölcsey közvetítésével – ki Karacsné bátyjának legjobb barátja volt – másolta a pesti Karacs házban **Czapfalvy Dániel** néhány barátjával az üléseken Kossuth által jegyzett szöveget. Ekkor mondta el Karacsné: „életemben senkitől nem irigyeltem valamit, csak Kossuthnéétől a fiát”. A diéta végén bejelentette Kossuth az **Országgyűlési Tudósítások** folytatását.

1836. május 21-én „Kos-

suth, **Bártfay, Helmeccy, Vörösmarty, Bajza, Schedel** kimentünk a budai hegyek közé a Csillaghoz ebédre” – írja Wesselényi. Rendszeres kirándulásainkon a Disznófőnél ebédelt **Karacs Teréz** társasága, **Vajda Péter, Garay János, Déryné**, s ott találkoztak **Táncsics**sal is. Kossuthot a hatalom forradalom szervezésével vádolta, mindenképpen félre akarta állítani. A megfeszített munka és a hajsza következtében pihenést keresett az általa is oly kedvelt Zugligetben, 1837. április 23-án jegyezte fel: **A szoborleleplezés korabeli meghívója** „Ekkor kimentem a hegybe”. A jó vizű Istenszeme forrásról elnevezett kis sárga házban talált szállást, mely újpesti barátja, **Balasházy** felesége nagybátyjáié, **Kovács Zsigmondé** volt.

Ötvös József királyi fiskus negyven gránátos katonával 1837. május 5-én éjfél után egy óraker utött rajta – ezt ábrázolta a szobor talpzatáról eltűnt bronz relief – és vitték a budavári helyőrség börtönébe, ahonnan a magyar jakobinusok útja a Vérmezőre vezetett.

A zugligeti népiskola igaz-

gatója, **Eperjessy István** 1906 nyarán vetette fel az emlékmű állításának eszméjét a **Szabaddolgári Körben**, melyhez azonnal csatlakozott a **Zugligeti Egyesület**. Az anyagiak előteremtéséből minden budai társaskör ki-

vette részét, köztük az 1910-ben alakult **Külföldi Kossuth Lajos Asztaltársaság Orbán Imre** elnökletével, kinek Ilonka leánya, **Tóth Rezső** barátom nagymamája, negyven éve adta kezembe az avatás meghívóját, emlékfüzetét, Kossuth-bankók és a Szabaddolgár számának kíséretében. **Tóth István** Kossuth-szobrát 1912. nyarán felállították, a politikai pártarcok miatt azonban csak 1913. június 22-én avatták, **Kossuth Ferenc** jelenlétében.

Bárczy vette át a főváros nevében: „ígérem, hogy gondozni fogjuk, és megvédjük az idő mostohaságától”. A golyóütötte szobor azonban elhanyagolt környezetével a mai utódok teljes feledéséről tanúskodik.

Karacs Zsigmond

A Kossuth-szobor leleplezési ünnepsége alkalmából a Zugligeti Egyesület által készített kiadványból (Budapest, 1913. Franklin Társulat nyomdája)

az elégedetlenkedő zempléni nemesek hazatérő diétai követüket, amit **Kazinczy** megörökített: „...felkele Kossuth Lajos, s olly tüzszel, mintha kezében volna a zendítés szövétneke... képzelhetetlen vakmerőséggel tartá beszédét”. Az eset **Reviczky Ádám** kancellár füléhez is eljutott. Kossuth 1832.

Szerzői tiszteletdíjukról lemondva segítették megjelenni lapunk mostani számát:
Bóta Piroska, dr. Del Medico Imre,
Gergely Katalin, Pándy Tamás, dr. Rédey Pál és
dr. Újj Írisz,

EGYÉVES JUBILEUM

Ferencváros Helytörténeti Gyűjteménye

Helytörténeti kutatómunka a Ferencvárosban az 1950-es évek közepén kezdődött el. Eredményeként 1959-ben jelent meg „A Ferencváros története” c. monográfia. 1972. december 4-én, a Ferencváros névadásának 180. évfordulója, s Budapest egyesítésének centenáriuma alkalmából az addig gyűjtött anyag felhasználásával kiállítás nyílt a Ráday u. 55. sz. alatt. E helyen 1976-ig működött a Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény **Xantus Zoltán** és **Kóbor István** helytörténészek vezetésével. Ezt követően a gyűjtemény anyaga a Közraktár u. 22/b. sz. alatti ház pincehelyiségében került elhelyezésre. Ferencváros önkormányzata végül egy évvel ezelőtt adott végleges otthont a gyűjtemény számára. Lehetővé tette így az emléktanyag szakszerűbb raktározását, és egy, a kerület történetét bemutató állandó kiállítás létrehozását, amely 1997. december 4-én nyílt meg, s mind a mai napig a hét öt napján látogatható.

Gyűjteményünk túlnyomó részét a több ezer kötetes könyvtári és több száz fotót magába foglaló fotótári anyag alkotja. Ezt az álmányt egészíti ki a térkép-, és kisnyomtatványi anyag. A felsorolásból természetesen az is kiderül, hogy a tárgyi emléktanyag gyűjtése terén van még pótolni való, a gyűjtemény anyagának ugyanis csupán mintegy 5 százaléka az úgy nevezett három dimenziós tárgyak csoportja. Szeretnénk mihamarabb hozzákezdeni a gyűjtőmunkához, ami természetesen csakis a kerület polgárainak tevékeny közreműködésével lehet majd eredményes.

Tervezzük *helytörténeti olvasókönyv* elkészítését, mely a kerület iskolásai számára bemutatná a Ferencváros múltját és jelenét, megismertetné velük a kerület nevezetességeit, s információkkal szolgálna annak mindennapjaival kapcsolatosan. *Helytörténeti térkép* összeállítását is tervezzük, melyen a kerület műemlékeit, védett értékeit mutatnánk be röviden, színes fotóanyaggal együtt.

A gyűjtőmunka és az ismeretterjesztés természetesen nem választható el a kerület múltja iránt érdeklődőknek a kutatómunkába való bevonásától – illetve az érdeklődés felkeltésétől. Az általános- és középiskolások számára pályázatokat, helytörténeti sétákkal egybekötött *vetélkedőket* szeretnénk

előkészíteni és meghirdetni. A kutatásban részt venni kívánó felnőttek munkáját a létrehozandó *Ferencvárosi Honismereti Társaság* lenne hivatott magára vállalni, melynek tagjai részt vennének a fentiekben ismertetett tervek pontosításában, szervezésében és lebonyolításában, s meghatároznák az újabb tennivalókat.

Terveink a következő évekre merészek, de úgy

gondoljuk, hogy a kerület polgárainak és az itt tanuló diákoknak a segítségével meg tudjuk valósítani azokat. Minden, már működő kerületi helytörténeti gyűjtemény fel tud mutatni eredményeket a kutatás, gyűjtés és ismeretterjesztés terén. Reméljük előbb, mint utóbb, a Ferencvárosban működő gyűjteménynek is lesznek hasonló sikerei.

Gönczi Ambrus

Kiállítási részlet

(A szerző felvétele)

Hegyvidék és helytörténet

Új kiállítóhely a XII. kerületben

Több évtizedes méltatlan helyzet után végre 1998-ban a XII. kerületben először kapott állandó kiállítóhelyet a Hegyvidéki Helytörténeti Gyűjtemény és a vele szorosán együttműködő Kortárs Galéria.

Kerületünk önkormányzatának vezetői és képviselői erkölcsi és anyagi támogatással segítettek a megfelelő kiállítási körülmények megteremtését, a bemutató és raktározási helyek kialakítását. Helytörténeti és képzőművészeti kiállításokon kívül jól felszerelt könyvtár is várja a kerület minden érdeklődő polgárát, ahol régi térképeket, fotótárat, dokumentumgyűjteményt is talál, aki lakóhelye múltja után érdeklődik.

A helytörténeti gyűjteménybe egy kiállítás-sorozatot terveztünk, amely célja az itt élő régi, neves családok bemutatása – életmódjukon, szellemi és tárgyi környezetükön s alkotásaikon keresztül. Ezeknek a családoknak a történetéből, a mikroszinten zajló eseményekből kirajzolódik és kézzelfoghatóvá válik az egész társadalom története, mozgása, a makrotörténelem. Sorozatunk nyitó-kiállítása **Árkay Aladárt**, a jeles építész és családját, Hegyvidéken épült alkotásait, terveit bemutató kiállítás lett, amely kiegészült az általa és családja által festett képekkel, illusztrációkkal, személyes tárgyaival, s az építész dolgozószobájának enteriőrjével.

A régi hegyvidéki családok bemutatásán túl tervezzük a következő tematikus kiállítások megrendezését: *Hegyvidék mint kiránduló és szórakozóhely; Hegyvidék mint gyógyítás és üdülés területe; a Hegyvidék épített környezeti értékeinek bemutatása; hegyvidéki szőlőművelés története; művészek és műtermek a hegyvidéken; a Városmajor története – majorságtól a parkig; Buda egyik legrégebb utcája, a Városmajor utca...*

Mindezekkel szeretnénk az itt élő polgárok számára ismertebbé tenni lakhelyük múltját, szűkebb pátriájuk történetét. S hogy már az ifjúság más szemlélettel, tudással közelítsen lakóhelyéhez, tervezzük a hegyvidéki helytörténeti olvasókönyv megírását és kiadását. (Folytatása következő számban – szerk.)

Gergely Katalin

Herminamező Polgári Köre

Zuglói hírek

Zugló legújabbán megnyílt múzeuma szerényen **Eötvös Loránd „emlékkiállítás”** néven kerül be a köztudatba. Sokat segítünk az előkészítésben, az anyaggyűjtésben. Az összes oktatási intézménybe eljutó Köznevelés főszerkesztőjével felvettük a kapcsolatot, és megjelentettünk erről egy cikket. A múzeum az *Eötvös Loránd Geofizikai Intézetben* működik. Érdekes anekdota Eötvösről, hogy csupán azért nem kapott Nobel-díjat, mert „ellenfeleinek érvelését elfogadták”, miszerint keveset publikált eredményeiről...! – Meghívás alapján „képviselhettem” a Civil Szervezeteket a Zugló Önkormányzata első alakuló közgyűlésén, amelyet a Vakok Intézetének patinás Nádortermében tartottak meg – tájékoztatott **Samodai József**, a zuglói helytörténetek jeles személyisége, egyik szerkesztője a *Zuglói Helytörténeti Műhely* című kiadványnak. A *Herminamező Polgári Köre* helytörténeti kutatóinak munkája eredményeként a *Zuglói Füzetek* sorozat keretében újabb – az 1998. évi negyedik kiadvány – jelent meg „Zuglói Helytörténeti Műhely” címmel, nyolcvan-négy oldalon.

Ebben Samodai József kutatómunkája és **Lett Miklós** szerzőtársa szerkesztésében „Zugló épített örökségéből”, az Istvánmező városrészben található épületekről lehet információt kapni, amelyeknek építészeti értéke van, vagy bennük közismert személyiségek születtek, éltek, illetve alkottak. A kiadvány a városrész térképén kívül tartalmazza az 1940-es években itt – az adott há-

A decemberi évadzáró honismereti rendezvényen a „Rozmaring” népdalkör és táncsoport bemutatója.

(Zeg-Zug Műv. Ház)

zakban – szolgáltatást nyújtó kereskedők, iparosok...

adatait.

Fentiekén kívül a részlete-

sen kidolgozott név- és tárgymutatóban megtalálhatók az itt élt ismert építésszek, festők, szobrászok... otthonai, illetve háztulajdonosok, intézmények, alapítványok adatai. A kerület polgármesteri hivatala ezt minden zuglói iskolának, kollégiumnak és művelődési háznak, könyvtárnak el kívánja küldeni.

Terveink között szerepel – mondta Samodai József – fenti kiadvány mellett olyan ismert zuglói személyiségek (helytörténeti kutatók, pedagógusok, művészek...) bemutatása, akik tevékenységéről, példamutató életéről szerénységük vagy méltánytalan mellőzésük miatt már csak kevés zuglói lakos tud.

Bóta Piroska

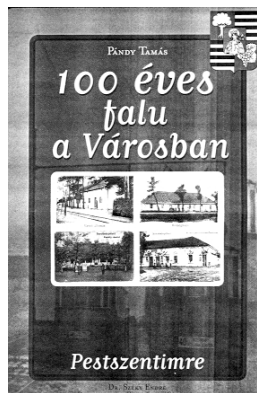
Könyvszemle

Pándy Tamás: 100 éves falu a Városban – Pestszentimre

Pestszentimre 100. évfordulójára jelentette meg településük monográfiáját a Dr. Székely Endre Pestszentimre Történeti Társaság – 400 oldalon, 334 fotón (színes oldalakon is) térképeken, légifelvételeken mutatva be a helység teljes történetét.

Az általános adatok, Szent Imre és a kerületréz címerének ismertetése után dióhéjban végigutazható a terület története az 1323-as első írásos emlékektől napjainkig. A földtörténet emlékein, a régészeti kutatásokon, a középkori okleveleken révedhetünk vissza a régmúltba. Bemutatásra kerül a *Vattay*, a *Grassalkovich*, a *Sina* és a *Mayerffy* család helyi kötődése.

Térképek mutatják Péteri (a mai Pestszentimre)

szétdarabolását, 100 éves fotók vallanak Krepuska Géza professzor és neves szőlészeteinek megtelepedéséről.

Külön fejezet szól a 100 évvel ezelőtti parcellázásról a település fejlődéséről, a „megszületéséről”. Statisztikai adatok árulják el a betelepülés 3728%-os növekedését. Nem marad ki a történelem viharaiiban helytállni szándékozó imrei lakosság 1919-es Marxfalvi, 1945-ös és 1956-os szerepe sem.

Bélyegzők, aláírások „szólnak” a közigazgatás, a csendőrség, a rendőrség életéről.

Az önállósági küzdelemben, Pestszentimre nagyközség hétköznapijaiba is bepillantathatunk. Egykori vonatok, villamosok, buszok peronjaira kapasz-

kodhatunk, Újpesti posta-ügynökségén levelet adhatunk fel, bekukkanthatunk egy fodrászüzletbe, sört kérhetünk a Farkas Elek „Szelid farkashoz” címzett kocsmájában.

Az „Oktatás” fejezet teljességre törekedve ismerteti az iskolák, óvodák és egyéb intézmények történetét – az egyházi élet kezei egész történetet képez 1858-tól napjainkig. Orvosok, patikusok mutatkoznak be oldalakon keresztül az egészségügyi részben.

Kultúrházak, könyvtárak, mozik hívják művelődni, szórakozni a kedves olvasót. Található a helyi sajtótermékek között is sok érdekesség. Külön történetük van az emlékműveknek, emléktábláknak.

A legnevesebb helyi személyiségek köszöntik a könyv végére érőket és a teljes kronológia, utcanév kataszter, névmutató segíti az eligazodást.

(p.)

VASÚTTÓL A HATÁRKŐIG

Kispest kiállítása

Frankl Aliona fotóművész és a *Kispesti Helytörténeti Gyűjtemény* archívanyagából készített kiállításunk „*Vasúttól a Határkőig*” címmel **január 15-én**, 17.00 órakor a Kispesti Kaszinóban (1191 Budapest, Fő u. 42.) nyílik meg. Szeretnénk olyan fotókat a közönség elé tárni, melyek a hétköznapi élet különböző szféráiba bepillantva Kispest sajátos hangulatát rögzítik, 1945 utáni történetéből.

Ezeket keresztül megélevenednek a már elfelejtett kismesterségek, üzletbelsőik, város és utcaképek. A hétköznapi emberek világát mutatjuk be, a mindennapokat, az élet rejtett pillanatait. Frankl Aliona kispesti fotói az elmúlt és még jelen lévő megbúvó világot villantják fel realiztikus erővel. Kiállításunkra minden érdeklődőt szeretettel várunk.

Siklós Zsuzsa

Könyvszemle

Buza Péter, Mészáros György, Ráday Mihály:

Budapest teljes utcanévlexikona

(Dinasztia Kiadó - Gemini Budapest Kiadó, Budapest, 1998., 466 p.)

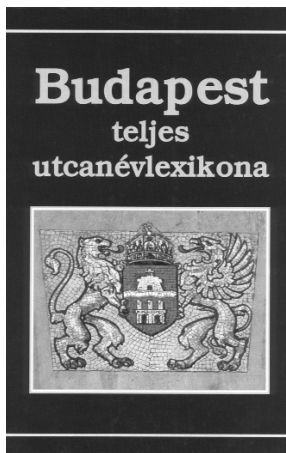
Egy-egy terület történetének feldolgozása során mindig nehézséget okozott a gyakran változó utcanévek alapján az utcák azonosítása. Sajnos Budapesten – akárcsak az ország egész területén – nincs hagyománya a régi utcanévek megtartásának, ellentétben a tőlünk nyugatabbra fekvő országokkal.

Egyértelműen házagpótló szerepet tölt be ez a kézikönyv – az utolsó hasonló témát tárgyaló feldolgozás 1906-ban jelent meg (Schmall Lajos: *Pest-Buda utczái és terei*). Budapest utcanévei névadóit szintén

többször feldolgozták, az utolsó összeállítás 1997. végén került kiadásra (Gömbs Tamás: *Akikről Budapest utcát neveztek el*).

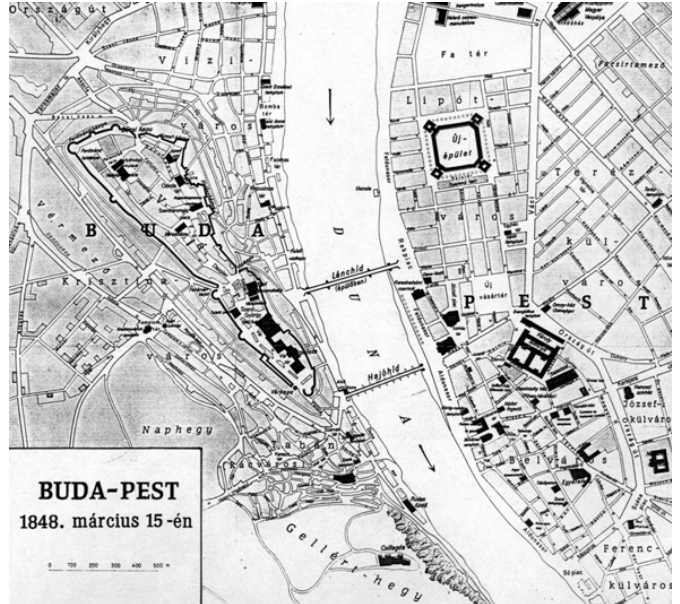
Ráday Mihály bevezető tanulmányával indul ez a kötet, **Mészáros György** állította össze az adatanyagot, az utcanévek történetét **Buza Péter** írta meg. Egyik szerzőt sem kell bemutatnunk, személyiük garancia arra, hogy hiteles adatok kerültek be a lexikonba.

Olvasóink számára javasoljuk beszerzését, a későbbi évtizedekben alapműként lehet majd forgatni.

Felbecsülhetetlen értékű ereklyék

1848-49 iratai a Széchényi Könyvtárban

Spira györgy: *Petőfi napja c. könyv melléklete*

Kéziratok, nyomtatott anyagok, naplók, levelek, kották, bútorok és sikeres filmek kosztümei, jelmezei mindezek egy éven keresztül láthatók voltak a Széchényi Könyvtár kiállításán. Méltó megemlékezés volt ez a 150 évvel ezelőtt lezajlott forradalom és szabadságharc emlékéhez.

„*Ezernyolcszáznegyvenyolc, te csillag*” című tárlatuk a korszak fontos sajtóanyagait mutatja be – köztük a Kossuth szerkesztette Hírlapot, a márciusi ifjak lapjait, a Marczius Tizenötödikét, a kormányparti Pesti Hírlapot.

Száz éves a magnetofon

A közkedvelt technikai eszköz feltalálásának 100. évfordulója alkalmából a Kiscelli Múzeum oratóriumában 1998. december 4-én azóta nagy sikert aratott kiállítást nyitottak meg „*Magn...óh, már száz éves*” címmel.

A nemzeti könyvtár tulajdonát képező 48-49-es politikai röpiratok a jobbágyfelszabadítás, a nemzetiségi kérdés, a nemzetőrség ügye... kapcsán adnak hasznos információkat. De szembesülhettünk Petőfi és Arany levelezésével, a két költő, valamit Vajda János, Tompa Mihály... verseivel. Harci indulók kottái, egyenruhák, fegyverek, ki-tüntetések, oklevelek színesítik a kéziratos és nyomtatott anyagok által keltett hatást. A ceglédi Kossuth Múzeum az emigráns Kossuth turini bútorait adta át a kiállítás időtartamára.

Ingyenes lapunk kereskedelmi forgalomba nem kerül, megtalálható a budapesti kerületek múzeumaiban, helytörténeti gyűjteményeiben és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kerületi fiókjában.

Megjelenését a Budapesti Történeti Múzeum, a Fővárosi Önkormányzat Kulturális Ügyosztálya és a Magyar Millennium Emlékbizottság támogatása teszi lehetővé.

Felelős szerkesztő: Gábrriel Tibor
Kiadja a Budapesti Honismereti Társaság
(1096 Budapest, Thaly Kálmán u. 28., tel.: 215-5795)
és a Budapesti Történeti Múzeum.
Szerkesztőségi tel.: 355-6372, tel./fax: 356-2891
Nyomás: Oliton Kft., ISSN1418-4273